

Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku
TEOLOOGILISE ARUTELU STRATEEGIA AASTATEKS 2024–2029

1. Sissejuhatus

1.1 . Teoloogilise arutelu strateegia koostamise põhjused ja eesmärgid

Viimaste aastate jooksul on kirikus saanud sagedaseks vastandumine teemadel, mis põhjustavad ühiskonnas laiemalt lahkavamusi. See, et asjad on nii kaugelt jõudnud, on meie ühine vastutus. Ent ka väljapääsu otsimine on meie ühine ülesanne, et kirik räägiks ka rasketel teemadel osaduslikult, hingehoidlikult ja prohvetlikult. Me peame ristirahvana nende küsimuste pärast, mis meid lahutavad ja tekitavad tüli, eriliselt palvetama ning vaatama endasse ja küsima, miks on suhted kirikus ja ühiskonnas laiemalt sedavõrd teravaks muutunud ja mida oleks saanud teha teisiti. Oluline on keskenduda sellele, kuidas ühiselt edasi minna. Selleks tuleb senisest enam tähelepanu pöörata teoloogilistele aruteludele ja oma usu üle reflekteerimisele. Teoloogiline diskussioon ei ohusta ühegi kirikuliikme usulist identiteeti ja usukindlust, vaid annab võimaluse oma veendumusi jagada ja usk läbi katsuda.

Meie kiriku liikmete vaheline osadus lähtub sellest, et Jumal on meid kõiki loonud. Osadus ei põhine arvamuste sarnasusel või erinevusel ega muudel isiklikel omadustel, sest ristimises Kristusega ühendatuna oleme kristlastena ühe ihu liikmed. Osadus on tugev ja püsiv, kui me keskendume Kristusele. Oma lugupidavas ja sõbralikus suhtumises üksteise suhtes väljendame me tänulikkust Jumala loomistöö eest.

2017. aastal Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku kui vaba rahvakirikuna sajanda aastapäeva puhul koostatud deklaratsioonis sätestatakse järgmist: „Vaba rahvakirik eristab usu- ja südametunnistusepõhist ning ühiskondlikku poliitilist kooselu. Me rõhutame avaliku religioosse ja maailmavaatelise debati ning dialoogi ühiskondlikku olulisust. Vaba rahvakirikuna elame me maailmavaateliselt ja religioosselt mitmepalgelises ühiskonnas. Katsed erinevate eluorientaatorite tähendust ja mõju ühiskondlikule kooselule eirata või pidada neid üksnes privaatsfääri puutuvaks on osutunud lühinägelikeks, ebarealistlikeks ja ohtlikeks. Me rõhutame religioosete ja maailmavaateliste küsimuste üle toimuva avaliku diskussiooni olulisust. Vajalik on usuliste ja maailmavaateliste veendumuste avalik tunnistamine ning nende üle ja nende vahel toimuv dialoog. Vaba rahvakirikuna on meie ülesanne tunnistada ja mõtestada kristlikku usku avalikus dialoogis.“

Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku teoloogilise arutelu strateegia eesmärgiks on koostada raamdokument, mille alusel kirikus teoloogilist diskussiooni läbi viia ja kokku leppida viisides, kuidas usuline arutelu kirikus võiks toimuda. Oluline on kokku leppida ja kinni pidada sellest, kuidas me üksteisega räägime ja mil moel peaks diskussiooni pidamine olema korraldatud. Seda selleks, et meie usk püsiks kindlana ja me õpiksime kuulama ning austama erinevatel teoloogilistel seisukohtadel olevaid kiriku liikmeid. Olles osaline üleilmsest kristlikust kirikust, on meil vajadus olla pidevas kontaktis nii teiste kirikutega Eestis kui ka rahvusvaheliselt; selleks peab kirik olema dialoogi- ja diskussioonivõimeline.

Teoloogiline strateegia puudutab üldkiriklikku arutelu vajavaid teemasid ja sisaldab:

- teoloogilise arutelu määratlust evangeelse teoloogia ja kiriku kontekstis;
- ajaloolist ülevaadet teoloogilistest aruteludest siinses luteri kirikus;
- teoloogilise arutelu head tava (arutelukultuur);
- üldkiriklikku teoloogilist arutelu vajavate teemade loendit ja ajakava;
- üldkiriklike teoloogiliste arutelude läbiviimise mudelit (teekaart).

1.2 Teoloogilise arutelu määratlus evangeelse teoloogia ja kiriku kontekstis

Teoloogia tähendab Jumala sõna või sõna Jumala kohta. Jumala Sõnast räägib usklik inimene oma sõnadega, seega on teoloogia uskliku sõna Jumala kohta. Sellist sõna kõneldakse kirikus, mistõttu on sõna Jumala kohta ka kiriku sõna.

Arutelu tähendab kollektiivset mõttevahetust ehk dialoogi. Kollektiiv hõlmab sealjuures nii kaasaegset kui ka ajaloolist inimkogemust. Teoloogias tähendab see suhestumist nii kaasaja kogemuse ja probleemidega kui ka kiriku ajaloolise kogemusega, kaaludes seda kõike evangeeliumi valguses ja kindlustades nõnda usklike osadust.

Evangeelne teoloogia tähendab evangeeliumile tuginevat kõnet Jumalast. See tähendab Kristuse lunastussündmuse ja õigeksmõistu kuulutamist kõigile, kes usuvad, ning evangeeliumi läbimõtlemit, selgitamist ning uskliku ja kirikliku elu kaalumist evangeeliumi valguses.

Kirik on usklike osadus, mis on saanud alguse Kristuse lunastussündmusest ja selle kuulutamisest. „Kristliku kiriku tõelise ühtsuse jaoks piisab sellest, et seal üksmeelselt ja õiges arusaamises evangeeliumi kuulutatakse ning Jumala sõna kohaselt sakramente jagatakse. Ja kristliku kiriku tõelise ühtsuse jaoks pole vaja, et kõikjal samasugustest, inimeste sissesetatud usutalitustest kinni peetaks; nagu ütleb Paulus kirjas efeslastele 4[:4j]: „On vaid üks ihu ja üks vaim, nii nagu te ka olete kutsutud oma kutsumise antud ühesainsas lootuses; üks Issand, üks usk, üks ristimine.““ (Augsburgi usutunnistus: VII. Kirikust)

Teoloogiline arutelu on informeeritud, s.t arvestab asjakohaste valdkondade parimate teadmistega.

Teoloogiline arutelu on kriitiline ja enesekriitiline. Kriitiline tähendab informeeritud ja evangeeliumi valguses kaalutud hinnangut. Selles sisaldub lahutamatu enesekriitika, sest enda seisukohtade eeldusi kaalutakse läbi evangeeliumi valguses.

Üldkiriklik teoloogiline arutelu toimub nendes valdkondades, kus kaasaegsed elulised küsimused vajavad põhjendatud läbikaalumist, seisukohavõttu või soovituslikku suunist. Teoloogilist suunist vajavad küsimused võivad puudutada isiklikku, meditsiinilist, ühiskondlikku, keskkondlikku, kiriklikku, ideoloogilist jms valdkonda.

Üldkirikliku teoloogilise arutelu eelduseks on aruteluküsimuste ja arutelu korraldamise raamistiku sõnastamine ning osalejate hea tahe. Püüeldakse ühise seisukoha poole, ent tunnistatakse, et see ei pruugi olla alati võimalik. Evangeelne teoloogia võimaldab osadust erisuses, s.t tunnustab paljudes küsimustes eriarvamusi.

Koordineeritud ja juhitud arutelu on positiivne juba seetõttu, et erinevatel seisukohtadel olevad kristlased saavad kokku ning sõnastavad ja väljendavad turvalises õhkkonnas oma seisukohti ja veendumusi. See aitab kaasa kirikliku osaduse süvendamisele ja kiriku ülesehitamisele.

1.3. Ülevaade teoloogilistest aruteludest EELK-s ajaloolises kontekstis

Teoloogiline arutelu on alates vaba rahvakiriku asutamisest 1917. aastal toimunud kiriku põhikirjalistes organites, akadeemilistes organisatsioonides ja eri teoloogilisi seisukohti esindavate gruppide korraldatud kokkusaamistel ja väljaannetes.

Teoloogilise arutelu sihipärasus ja järjekindlus on sõltunud nii aruteluks ette nähtud organite töökorraldusest ja -võimest, aga ka poliitilistest ja ühiskondlikest oludest, mis on avalikku teoloogilist diskussiooni kas võimendanud või pärssinud.

Vaba rahvakiriku asutamise järel võttis kirik üle varasema vormi teoloogiliste küsimuste arutamiseks. Alates 19. sajandist peeti Tartus iga-aastaseid usuteadlaste konverentse ehk nn jaanuarikonverentse, millest kujunes vaimulike ja usuteadlaste seas kõige esinduslikum ja autoriteetsem teoloogiliste arutelude foorum. Usuteadlaste konverentside keskne roll kiriku teoloogiliste arutelude toimumiskohana jätkus ka 1920.–1930. aastatel, mil konverentsi koosseisu kuulusid kõik kiriku vaimulikud ja kiriku teenistuses seisvad kõrgema akadeemilise haridusega usuteadlased. Samuti kuulusid konverentsi liikmeskonda Tartu Ülikooli usuteaduskonna õppejõud.

Praegu täidab usuteadlaste konverentsi õigusjärglasena teoloogiliste (resp. õpetuslike) arutelude foorumi ülesannet vaimulike konverents. Kirikuseadustiku järgi on nii usuteadlaste kui vaimulike konverentsidel olnud kiriku õpetusküsimuste puhul mitte üksnes arutlev, vaid ka otsustav funktsioon.

Nii 19. sajandil kui ka Eesti omariikluse esimesel perioodil mängis teoloogilistes aruteludes olulist rolli Tartu Ülikooli usuteaduskond. Nii toimus juba 19. sajandil teoloogiline diskussioon usuteaduskonna ajakirja *Dorpatser Zeitschrift für Theologie und Kirche* veergudel, samuti luterliku kiriku keskse häälekandja *Mittheilungen und Nachrichten für die evangelische Geistlichkeit Russlands* veergudel. Neile lisandusid usuteaduskonna õppejõudude kirjutised, mis avaldati erikäsitlustena ja mis peegeldasid 19. sajandil kirikus toimunud mõttevahetusi (pühakirja inspiratsiooniküsimus, vennastekoguduse temaatika jne). Eesti omariikluse

perioodil oli peamiseks akadeemiliseks usuteaduslikuks väljaandeks Usuteadusline Ajakiri, mille järglasena ilmub praegu Usuteaduslik Ajakiri.

Usuteaduslaste konverentside ja Tartu Ülikooli usuteaduskonna kõrval on teoloogiliste teemade käsitlemisel mänginud tähtsat rolli akadeemilised erialaseltsid. 1867. aastal pandi alus Teoloogilisele Ühingule (*Theologischer Verein*), kuhu kuulusid kõik usuteaduskonna üliõpilased ja õppejõud ja kus valmistati üliõpilasi ette kiriklikuks ja usuteaduslikuks tegevuseks. Sellele lisaks loodi 1921. aastal eestlaste keskel Akadeemiline Usuteadlaste Selts, mis korraldas aastas 4–6 korral teoloogilistel teemadel ettekandekoosolekuid ja sellele järgnevaid arutelusid.

1920.–1930. aastatel moodustusid kirikus teoloogilised voolud, millel olid oma häälekandjad. Et voolude erinevused olid nii teoloogilist kui ka kirikukorralduslikku laadi, käsitleti eriti kahe äärmusvoolu – liberaalse ja konservatiivse voolu – häälekandjates (Meie Kirik ja Protestantline Ilm) ka teoloogilisi teemasid. Peamised erimeelsused valitsesid pühakirja ja eklesioloogia teemadel ning need jõudsid ka usuteadlaste konverentsi päevakorda. Samuti ilmus vaimulike sulest erikäsitusi. Toonane teoloogiline debatt oli võitluslik ja sageli ka isiklik ning lõhkus kiriku ühtsust, ent viimaks võimaldas kirikul eri teoloogilisi vaateid hõlmates ühtsemana edasi tegutseda.

Nõukogude ajal katkes usuteadlaste konverentside korraldamise traditsioon ja religioonivaenulik nõukogude võim keelas ka akadeemiliste teoloogiliste seltside tegevuse ja praktiliselt igasuguste usuliste väljaannete trükkimise. Seetõttu oli avaliku debati pidamine religioonivaenulikus keskkonnas pärsitud ja kirikus juurdunud tavad katkesid. Akadeemiline teoloogiline diskussioon toimus Usuteaduse Instituudis ja vaimulike (näit. õp Elmar Salumaa) eestvedamisel väiksemates gruppides ja käsikirjalisi ning trükimasinal trükitud materjale levitades.

Kiriku organitest väärrib nõukogude aja kontekstis esile tõstmist informatsioonikoosolekute formaat. Seda kasutati näiteks 1966. aastal naiste ordinatsiooniküsimuse teoloogiliseks arutamiseks. Informatsioonikoosolekutest võtsid osa EELK Konsistooriumi liikmed, praostid ja Usuteaduse Instituudi õppejõud. Naiste ordinatsiooni puudutavatele teoloogilistele

aruteludele lisandusid ülevaated eri kirikute praktikast. EELK hakkas naisi ordineerima alates 1967. aastast.

Viimase kolmekümne aasta jooksul on paljuski taastunud Eesti omariikluse esimese perioodi aegne teoloogiliste arutelude formaat ja organid (vaimulike konverents, Tartu Ülikooli usuteaduskond, lisandunud on EELK Usuteaduse Instituut, Akadeemiline Teoloogia Selts ja erinevad teoloogilised väljaanded), kuid varasemast enam on teemasid, mis nõuavad teoloogilist analüüsi. Veebi- ja sotsiaalmeedia on teoloogilise arutelu kvaliteeti langetanud ja toonud usuteaduslike arutelude puhul kaasa senisest rohkem isiklike verbaalseid rünnakuid eri teoloogilistel seisukohtadel olevate kirikuliikmete vahel. See peegeldab vajadust leppida kokku teoloogilise arutelukultuuri reeglid ja viisid usulise arutelu läbiviimiseks.

2. Teoloogilise arutelu hea tava (arutelukultuur)

Meie teadmiste põhjal kristluse ajaloost on kirikus algusest peale kõrvuti eksisteerinud teoloogiliste arusaamade paljusus ja ühtsuse taotlus.

Tunnistades EELK õpetuse alusena Pühakirja ja luterlikke usutunnistuskirju ning mõistes kiriku ühtsust eeskätt ühise usuna Kristusesse, aktsepteerib kirik tõsiasi, et EELK-s on teoloogilisi küsimusi, milles valitseb eriarvamusi.

Kirik julgustab oma liikmeid, vaimulikke ja teolooge avaldama oma erinevaid seisukohti nii kirikusisestes kui ka ühiskonnale suunatud aruteluforumites, kutsudes üles diskussioonides osalejaid järgima järgmisi põhimõtteid:

- arutelu toimub teineteist austavas ja vennalikus vaimus;
- diskussioonis jäädakse viisakaks ja välditakse isiklike rünnakuid;
- arutelu põhjendatakse oma väiteid võimalikult üksikasjalikult ja välditakse loosunglikkust;
- arutelu pidamine iseenesest ei muuda kiriku õpetuslike seisukohti;
- arutelu osalejad arvestavad luterliku teoloogia kui akadeemilise distsipliini ajalooliste traditsioonidega ja kaasajal avaldatud uurimistulemustega, aga ka muude teaduste tänapäevase uurimisseisuga;
- vestluspartnerid on avatud kuulama teist osapoolt, temalt õppima ja vajadusel oma seisukohti revideerima. Oluline on mõista üksteise lähtepunkte, järeldusi ja argumente ka siis, kui jõuatakse erinevatele järeldustele;
- igaüks saab arutelu rääkida ainult enda eest. EELK ametikandjal, kes võtab sõna kiriku esindajana, on oluline eristada oma isiklike arvamus kiriku ametlikest seisukohtadest. Juhul, kui ametikandja isiklik seisukoht teoloogilises diskussioonis erineb kiriku ametlikest seisukohtadest, tuleb eriarvamuse väljendamisel teha seda pastoraalselt ja argumenteeritult;
- eriarvamustele jäämise korral ei ole arutelu osapooltel kohane teha avaldusi, mille tulemusena võiks omavaheline kiriklik osadus katkeda. Hoidutakse isiklikest

rünnakutest, solvamisest ja solvumisest, arutelu viimisest muudele teemadele ja tahtlikust vääritimõistmisest.

- Kristuse evangeelium peab jääma tähtsamaks kui kõik eriarvamused üksikutes teoloogilistes küsimustes.

Arutelude eesmärgiks on koosmeel – paljusus ühtsuses, mis ei seisne üksikutes teoloogilistes arusaamades, vaid ühises usus Kristuses end ilmutanud Jumalasse ja tunnistuses Temast.

3. Üldkiriklike teoloogiliste arutelude läbiviimise mudel (teekaart)

Teoloogilise arutelu strateegia lähtub põhimõttest, et üldkiriklik teoloogiline arutelu on kogu kirikut kaasav, hõlmates nii vaimulikkonda ja usuteadlasi kui ka kiriku ilmikutest koosnevat liikmeskonda. Vajaduspõhiselt kaasatakse aruteludesse ka rahvusvahelist teoloogilist kompetentsi ja kasutatakse partnerkirikute kogemusi sarnaste arutelude korraldamisel.

Arutelude korraldamiseks kasutatakse kiriku otsustuskogusid ning moodustatakse vastavalt aruteluteemadele töörühmi. Olulise põhimõttena peetakse kinni teoloogiliste arutelude tasakaalustatuse põhimõttest, kaasates diskussioonidesse kirikus esinevate erinevate teoloogiliste vaadete ja vagaduslaadide esindajaid. Selle kõrval pööratakse tähelepanu kommunikatsioonile, et teoloogilised arutelud ja nende põhjal koostatud dokumendid tekitaksid arutelu ja tagasisidet ka praostkondades ning kogudustes. Töörühmade poolt koordineeritud arutelude tulemusena koostatakse kokkuvõttev materjal (pastoraalsed juhised, suunda näitava iseloomuga teoloogilised dokumendid), mis esitatakse konsistoriumile, kes otsustab nende edasise arutelu vajaduse kiriku otsustuskogudes.

Üldkiriklike teoloogilisi arutelusid juhib konsistoriumi poolt selleks moodustatud komisjon, koostades igal aastal konkreetse tegevuskava ja jälgides selle täitmist. Komisjon lähtub oma tegevuse korraldamisel põhimõttest, et teoloogiline diskussioon toimub järjepidevalt strateegias kokkulepitud teemadel ning ajagraafiku alusel.

Konsistorium moodustab töörühmad teoloogilise arutelu strateegias kokkulepitud teemade uurimiseks. Töörühmade koosseisu kaasatakse vastava valdkonna eksperte kõrgkoolidest ja teadusasutustest.

4. Üldkiriklikku teoloogilist arutelu vajavate teemade loend ja ajakava

2023. aasta jaanuaris viis teoloogilise arutelu strateegia töörühm läbi ideekorje, et selgitada välja teoloogilised teemad, mis vajavad üldkiriklikku teoloogilist arutelu. Ideekorjes oli

võimalik osaleda nii EELK vaimulikel kui koguduseliikmetel. Ideekorje käigus tehti üldkiriklikku arutelu vajavate teemade kohta 32 ettepanekut. Teoloogilise arutelu strateegia töörühm analüüsis ja grupeeris esitatud ettepanekuid teemavaldkondade kaupa.

Eeltoodust tulenevalt viiakse aastatel 2024–2028 läbi üldkiriklikud teoloogilised arutelud järgmistel teemadel:

Arutelu algatamise aasta	Teema
2024	Teoloogilise arutelu strateegia tutvustamine ning üldkiriklike arutelude ettevalmistamine
2025	Piibli autoriteet ja tõlgendamine
2025	Loodu(s)kaitse ja elukeskkonna jätkusuutlikkus
2026	Elu algus ja pühadus
2026	Soolisus ja seksuaalsus
2027	Abielu tähendus ja pühadus
2027	Elu lõpp, surm ja igavene elu
2028	Luterlik identiteet ja õigeksmõistuõpetus
2028	Evangeelium ja kiriku missioon tänases Eestis
2029	Püha Õhtusöömaaeg, armulauale lubamine ja armulauaosadus

Konsistoriumil on õigus vastavalt vajadusele ja esitatud ettepanekutele arutlemist vajavaid teemasid lisada või ümber formuleerida, samuti teha vajadusel muudatusi arutelude ajakavas.